

Тузла

Ја имам 68 година. Прије рата сам живио у Тузли. Радио сам, лијепо сам радио, лијепо живио, имо доста пријатеља, имо доста познаника. Стандард мој је био добар. Имо сам жену и шћерку, оба двоје смо радили. Шћерка студирала, па у последње вријеме кад је завршила факултет и она радила. Ја сам тако лијепо живио.

Било је мијешано становништво, претежно су били Муслимани, а било је Хрвата и Срба. И ми смо сви заједно радили, све је то заједно у једној канцеларији, на једном послу. У згради једној живили и Хрвати, и Муслимани и Срби, посјећивали се, фино пазили се, с њима сам се лијепо слагао. Људи су заједно живили без икаквих проблема, то се толико поштивало. Ја сам примјећивао, пријатељу да ако дођем, па сами су Муслимани, ако дођем код њих, да су они према мени били пажљивији него да сам Муслиман. Ја никад нијесам примјетио да ме ичим повриједио, било чиме, а и ја сам водио рачуна.

У последња времена није је било лако наћи добар посао, а с почетка у Тузли било, школован човјек који има професију, било јако добро, згодно наћи добар посао. Па је нас доста са стране, из Србије, Хрватске, од сваке било. На примјер, инжињери, добре занатлије, професори. Просвјетни радници били са стране дошли. Имали смо ми, јако добро развијену индустрију, поготово у посљедњим годинама, Тузла је била развијен град.

Мислим да није било никаквих проблема. Мени уопште није јасно што је код нас дошло до овога што је дошло. Ја сам онај систем прихватио. Доста је то праведан систем био. Добро, у односу на овај западни, то је други систем, пропало, па шта. Па, ако је пропао тај систем, комунизам или социјализам, како хоћемо да га назовемо, не знам шта је међу људима, шта је дошло, ето то да дође до овога до чега је дошло. Мислим да су то политичари, поједини националисти, јер то не би народ. Ја мислим да су политичари могли спријечити рат. Па ако се требало дијелит, да се то могло подјелит мирно.

што се тиче код нас религије, одмах послје другог свјетског рата, Срби, православци су отприлике, пустили били добро религију и Муслимани млађе генерације. То се већ није могло познат, није се могло видит једног млађег човјека да он иде у джамију, то су више били стари, отприлике мојих година и то. Е, код Хрвата је било другачије. Они су увијек били везани за цркву. Па у Тузли је било мјешаних бракова колико год хоћете.

Можда сам био кратковид. Ја сам рачунао да у Босни и Херцеговини неће уопште доћи до рата. Још од шездесети година у оној Југославији смо помало бавили се политиком. Увијек је Хрватска и Словенија су нешто хтјели да се одвоје, нешто им је сметало у нивоу Југославије. Причали смо да ће отпаст Словенија и Хрватска, а да ће као Југославија, Македонија, Босна, Србија и Црна Гора, да ће ове четири републике, да ће то бити као једна душа. Међутим није.

Рат је дошао у Тузлу, 15 маја 92. године. Војска је била она југословенска и они су требали изаћи до 19. маја, да се повуку. То је договорено. Међутим, у Тузли су, напали су војску, побили су доста те дјеце, војника подмукло. И одмах је Тузла и блокирана и почео је рат. Одма су почели затварат Муслимани Србе, вјероватно и Срби Муслимане, тамо на оним подручјима гдје су већина. Ја сам осто у Тузли.

Пуцања је било сваки дан. Одма, за пар мјесеци, тешко је било и снабдијевање. Свакодневни живот је био такав да се бојиш увијек, бојиш се гранате, бојиш се да ће те ухватити, да ће ти доћи по ноћи на врата, свезати, одвест

Било је редукција, да нема по два три дана воде, струје. Ал ми смо се сналазили, јер имаш увијек некакав извор. Имали смо лампе. Парно гријање једно вријеме није било, па онда нађе свак какву пећ. Паркове и шуму смо исјекли.

Тузла је била окружена. За храну је било тешко. Ко је имао залихе, он је добро прошао. Двадесет марака је била кила брашна, поготово кад су Хрвати и Муслимани, кад су они ратовали. Ми смо били херметички затворени, али увијек је однекуд долазило. Мого си за добре паре наћи нешто. Само је мало лакше било кад су Хрвати и Муслимани се помирили.

У Тузли су Срби били апсолутно обесправљени. Нисмо се ми смјели баш пуно ни појављиват, ни тражит некаква права. Мого си отићи у општину и нешто запитиват, код председника Бешлагича и код ових. Они су се коректно односили ал ти није ништа помогао. Зависило ти је доста и од комшилука. Ако ти је комшија добар и не дира те, боље ти је

Ја директно нисам имао лоше искуство зато што сам Србин. Али сам гледао друге, бога ми, ошамари их, плуње на пролазу и тако. Мене није. Међу избјеглицама Муслиманима нисам се уопште кретао. У Тузли имам јако добрих пријатеља, врло добрих људи који мене ничим нису повређивали, чак су ми хтјели и помоћ. У пензији сам био и нијесам радио ништа. Имао сам једну малу башту и онда сам помало радио. Муслимани су се могли и даље кретати па су ми набављали сјеме.

Ја сам напустио Тузлу у августу 94. године. Тад ми је жена била јако болесна. Шћерка и зет су остали. Жена ми је 95. године умрла. Шћерка и зет је сахранили. Шћерка је почела радит у Црвеном крсту као преводилац, а касније се и зет запослио.

Кућу сам напустио зато што је било прогоњења Срба. Било је затварања, било је нестајања. Једноставно нестане човјек. Био је страх. Страх. Пуно Срба је отишло и прије тога. Ја мислим да је Срба било у Тузли, у граду око четрест хиљада прије, а ми смо овако међусе процјењивали да је остало, кад сам ја отишо 94. године, можда десетак хиљада и то старијих особа.

Ја сам купио карту, аутобусом дошо до Кисељака. Из Кисељака сам дошо на ову српску страну. Имали смо одобрења, имали смо нека докумета. По године сам ја тражио та докумета док сам добио одобрење. Имо сам стару мајку овамо у Невесињу, па сам реко да одем јој у посјету и да ћу се вратити. Плаћао сам и подмићивао службенике док су ми то дали.

На путу нисмо имали никаквих проблема. Није нас нико дирао. Полиција је излазила па нас је контролисала, али није нас нико дирао. Кад смо дошли у Кисељак, Хрвати су нас примили и фино дочекали. Превезли су нас и одвели у своје куће, пошто смо ми дошли у три сата. Онда су нас на Ковиљачу одвезли колима, предали нас нашим, српској власти.

Кад сам прешо на српску територију, кад видим групицу људи заједно, ја сам бјежао. Послије мјесец дана, ја сам се толико сретно осјећао, слободно и лијепо. Није ми тешко било напустити Тузлу. Рођен сам у Херцеговини, имам ту пуно познаника, пуно родбине.

Једно три мјесеца, четири сам ходао око. Био сам код брата док нисам дошао овдје. То ми је брат нашао. Мого сам отићи у Бијељину или на Соколац, у сабирни центар, али сам мислио да ћу се вратити у Босну. Навикао сам се био на тај живот, мало има разлике у опхођењу мало међу људима. Ја сам то тамо био прихватио боље него овдје. Брат и снаха и ови ми нису дали. Услови су овдје били бољи него у Тузл. Храна боља била, није нас пуно било, није било овако тијесно.

Ја сада живим у овом избјегличком центру. Углавном, преживљава се. Добро је. Ја сам пензионер, па по неки динарчић имам и тако изађем у град. Када сам напустио Тузлу, могао сам понијети само личне ствари. Могао сам понијет двије

торбе. Понио сам два, три одијела, веша, најнужније личне ствари. Имо сам времена, јер сам већ одредио себи кад би одприлике ишао. Није ме нико тјерао. Стан нијесам видио. У Тузлу нисам ишао и немам намјеру ићи. Не знам, ако би ошо, теже би ми било. Не би се вратио кући. Не би се вратио из више разлога, ипак би ме увијек неко презирао, гледао. Код већине би било неповјерења. Имам тамо добрих пријатеља, чак се и дописујем с појединим људима, Муслиманима. То су јако добро људи, фини. С њима би се врло радо видио. Сад још не бих желио ићи ни у посјету. Отићу Нисам психички се припремио за то. Волио би кад би рјешило стамбено питање. Да ми је бар једну солидну гарсоњеру, један стан. Не би ишао баш било гдје, јер имам ту брата, имам родбину. Ја сам човјек већ у годинама, седамдесет година. Онда би нашо какву бабу, па би се дружили нас двоје и тако. Ја нијесам ничим другим оптерећен. Моја пензија би требала бити тек толико да могу подмиривати најнужније потребе људске.

Зашто је био рат? Не знам ја, мени није јасно. Ја мислим Запад је крив за рат, а посебно Америка и Њемачка. Ми Срби и Србија имамо лоша искуства са Њемачком и Аустријом у оба светска рата. Они су дали подршку Хрватима, дали су подршку Словенцима, па онда свима по мало. Ја мислим да су они нас завадили.

Ја мислим да није нико имао интереса од рата, да је све губитак. Једино ови државници, ако би их могао назвати државници. Ја бих њих назвао биједници. И Туджмана и Алију Изетбеговића, ове наше овамо, у овој Српској Републици. Ја мислим да није нико ништа добио. У начелу, они ће уће у историју, да ли ће их описат позитивно или негативно, ја мислим прије негативно.

Ако би поново дошло до рата, онда би било апсолутно истребљење, да ни једног народа не буде. Не би требало, не би смјело. Ја мислим да су се људи опаметили, јер ми смо сви губитници. И Срби су на губитку, Хрвати и Муслимани поготово. Сви смо на губитку.

Ја мислим да се може поново живити у Босни у миру. Можда је добро да останемо раздвојени. И ми ћемо се посјећат, ми ћемо отићи у Тузлу. Ја имам тамо пријатеља с којим ћу се пољубити, с којим ћу отићи у кућу. Ал нећу код свих. Ми ћемо бити добри пријатељи. Економија нек ради, нек ради привреда, трговина, али нек се зна гдје смо, бар за једно вријеме док се ово заборави. Пуно има унесрећених, ожалошћених људи. Треба вријеме да залијечи ране. Мислим да је религија важан фактор у људском животу, уопште у друштву. Хомогена нација, националност, вјероисповјест, има ту добрих ствари. Међутим мој циммер не мисли тако. Он мисли другачије, ми се ту разликујемо. Ми, Срби, имамо своју прошлост, своју историју, своју културу, умјетност, али смо некако прилично несретна нација. Мислим да је у нас велика грешка била у ономе друштву, у социјалистичком, комунистичком, што смо религију и породицу помало запоставили. Сад људи више практикују религију. У нас се проповједа да су комунисти бранили ићи у цркву, али није тачно. Ја сам био комуниста, члан партије. Кад би дошао у своје мјесто ја сам отишо у цркву, кад сам отишо негдје друго отишо сам у цркву, а у Тузли нисам смјео отићи, јер већ би се мало другачије гледало. Могао сам славити славу, славио сам и Божић и Муслимани ми сви дошли у госте. Једемо, пијемо, шалимо се, причамо и тако. Немој гледати на себе, али на примјер отићи сјутра, сјутра је Велика Госпојина, отићи у цркву па ћеш видети. Иначе тамо ће бити доста омладине, младежи, дјеце, што то није било код православаца раније.

За мене, ово је вјерски рат био. Због различите религије, Срби су убијали Муслимане, Муслимани и Србе и Хрвате и обрнуто. Ово је за мене чисти вјерски рат. Вјера је злоупотрбљена. Ја поштујем сваку религију и сад, ко и прије. И

прије сам поштивао. Ја сам Муслиманима честитао Бајрам, ишо код њих у госте, поштиво га исто ко и Божић што поштујем.

Јер, ако хоћеш да будеш поштован, мораш поштоват свог комшију и свог пријатеља. Мени је то добро ваљало и у рату. Да сам био другачији, вјероватно би мало лошије прошао.

Сада треба охладити главе и мислити људски. И једни, и други и трећи. Видили смо шта доноси рат, видели смо шта смо добили. Сад би се требало спустити на земљу, прихватити се посла и поштиват свакога. Не морамо заједно живит, не морамо се љубит, али ради свој посао, ја ћу свој.

Политичка ситуација је врло лоша. Мислим да је подјела Босне неминовност.

Не би ја сад ишао уопште да се поново мијешамо. Муслиманима је љепше да остану у Сарајеву или негдје ће су изабрали, а мени је љепше овдје, него да се вратим у Тузлу. Због сигурности и уопште те нетрпељивости, заједљивости, психичког расположења. У вријеме рата су се мало прибојавали, али сада не.

Људи могу живјети заједно, али не на онај начин како смо ми. Не можете ви сад читав град натјерати да свако свакога поштује. Људи ће сами наћи себи пријатеља.

Пар ствари желим још у животу, а то су да имам свој кутак, да се ово стабилизује, да економски ојачамо, да лијепо живимо и да ме здравље послужи, да се могу спремит па отић у Тузлу, па отић неће друго, отић у Зеницу, отић негдје, отићи на море и тако. Јер све је то, онако да кажем, јадно и несретно, тешко и трагично. Кад пођете у град, видите црнину, кад пођете причат с човјеком њему је погинуо син, убило га имате само трагедију да видите.

Кад би човјек мого да живи мирно, да ради, да поштује свог комшију, да поштује власт и државу, да се не пати. Не би ишо да имам пуно пријатеља, не би ишо за неким богатством, некаквим јунаштвом. То би избио из главе. Некако кад би се могло, проповједао би, што наша религија понекад проповједа, мир, благостање, поштивање људи, срећу људску